

Klassieke Olympiaden 2022-2023

Pensum Latijn

Finale

Inleiding

In de *satire* 1.3 gaat het over wederzijdse tolerantie. In de eerste 37 regels vertelt Horatius over de fouten van een zekere Tigellius. Hierop volgt een opmerking van een denkbeeldige ander of Horatius zelf geen fouten heeft. Horatius antwoordt dat hij zich goed bewust is van zijn fouten. Je mag anderen pas bekritisieren als je je bewust bent van je eigen fouten. Dan volgt onderstaande passage, waarin Horatius bepleit de tolerantie van geliefden voor de gebreken van de ander en die van vaders voor hun kinderen ook voor vrienden toe te passen.

Vanaf regel 76 gaat Horatius in tegen het Stoïsche standpunt dat alle fouten gelijk zijn (en dus gelijk bestraft zouden moeten worden).

NB: Ook bij de finale kunnen elementen gevraagd worden uit de algemene toelichting over Horatius die gegeven is bij ronde 2. Ook over de metriek van deze passage kunnen vragen worden gesteld.

Tekst

- 38 Illuc praevertamur, amatorem quod amicae
turpia decipiunt caecum vitia aut etiam ipsa haec
- 40 delectant, veluti Balbinum polypus Hagnae.
Vellem in amicitia sic erraremus et isti
errori nomen virtus posuisset honestum.
At pater ut gnati, sic nos debemus, amici
si quod sit vitium, non fastidire. Strabonem
- 45 appellat 'paetum' pater, et 'pullum', male parvus
si cui filius est, ut abortivus fuit olim
Sisyphus; hunc 'varum' distortis cruribus, illum
balbutit 'scaurum' pravis fultum male talis.
Parcius hic vivit: frugi dicatur. Ineptus
- 50 et iactantior hic paulo est: concinnus amicis
postulat ut videatur. At est truculentior atque
plus aequo liber: simplex fortisque habeatur.
Caldior est: acres inter numeretur. Opinor,
haec res et iungit, iunctos et servat amicos.
- 55 At nos virtutes ipsas invertimus atque
sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis
nobiscum vivit, multum demissus homo: illi
tardo cognomen, pingui damus. Hic fugit omnes
insidias nullique malo latus obdit apertum,
- 60 cum genus hoc inter vitae versemur, ubi acris
invidia atque vigent ubi crimina: pro bene sano

ac non incauto fictum astutumque vocamus.
Simplicior quis et est, qualem me saepe libenter
obtulerim tibi, Maecenas, ut forte legentem
65 aut tacitum inpellat quovis sermone: 'molestus,
communi sensu plane caret' inquamus. Eheu,
quam temere in nosmet legem sancimus iniquam.
Nam vitiis nemo sine nascitur; optimus ille est,
qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut aequum est,
70 cum mea compenset vitiis bona, pluribus hisce,
si modo plura mihi bona sunt, inclinet, amari
si volet: hac lege in trutina ponetur eadem.
Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,
postulat, ignoscet verrucis illius: aequum est
75 peccatis veniam poscentem reddere rursus.
Denique, quatenus excidi penitus vitium irae,
cetera item nequeunt stultis haerentia, cur non
ponderibus modulisque suis ratio utitur ac res
ut quaeque est, ita suppliciis delicta coercet?
80 Si quis eum servum, patinam qui tollere iussus
semesos pisces tepidumque ligurrierit ius,
in cruce suffigat, Labeone insanior inter
sanos dicatur. Quanto hoc furiosius atque
maius peccatum est: paulum deliquit amicus;
85 quod nisi concedas, habere insuavis: acerbus

odisti et fugis ut Rusonem debitor aeris,
qui nisi, cum tristes misero venere kalendae,
mercedem aut nummos undeunde extricat, amaras
porrecto iugulo historias captivus ut audit.

- 90 Comminxit lectum potus mensave catillum
Euandri manibus tritum deiecit: ob hanc rem,
aut positum ante mea quia pullum in parte catini
sustulit esuriens, minus hoc iucundus amicus
sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit aut si
95 prodiderit commissa fide sponsumve negarit?

Horatius, *Satiren 1.3 regel 38-95*

Aantekeningen

- T1 Een voegwoord, betrekkelijk voornaamwoord of vragend voornaamwoord staat niet altijd op de eerste plaats in de bijzin; voorbeeld:
regel 38-39 *amatorem quod amicae turpia decipiunt caecum vitia*
regel 43 *pater ut gnati*
- T2 Woordgroepen kunnen worden onderbroken door andere woorden/
woordgroepen; voorbeeld:
regel 38-39 *amatorem quod amicae turpia decipiunt caecum vitia*

Algemene opmerkingen bij de aantekeningen:

- in de aantekeningen worden werkwoorden steeds aangegeven in de eerste persoon enkelvoud van het praesens; alleen bij werkwoorden waarvan de stam eindigt op een -a (type: voco, vocare) en werkwoorden van de zogenoemde gemengde groep (type: capio, capere) wordt ook de infinitivus praesens gegeven;
- *cursief* gedrukte aantekeningen zijn geen vertaling, maar een toelichting op de aangehaalde woorden.

38	illuc	<i>wordt verder uitgewerkt in de quod-bijzin</i>
	praevertor	zich eerst wenden (naar)
	amatorem quod	<i>lees: quod amatorem (T1)</i>
	amator, amatoris	minnaar
38-39	amatorem <i>t/m</i> vitia	<i>T2</i>
39	caecus	verblind
	vitium	<i>hier: gebrek</i>
	ipsa haec	<i>vul aan: vitia</i>
	ipse	<i>hier: juist</i>
40	delectant	<i>vul aan: eum</i>
	veluti <i>t/m</i> Hagnae	<i>vul aan: delectat</i>
	veluti	= velut
	Balbinus, Hagna	<i>Zie commentaar</i>
	polypus	neuspoliep
41	Vellem + <i>con.</i>	<i>vul aan: ut</i>
	amicitia	<i>zie commentaar</i>
43	pater ut	<i>T1</i>
	pater gnati	<i>vul aan: vitia non fastidit</i>
	gnatus	= natus
43-44	amici <i>t/m</i> vitium	<i>lees: si amici (ali)quod vitium sit (T1)</i>
44-48	Strabo, paetus, pullus, varus, scaurus	<i>zie commentaar</i>
44	fastidio + <i>acc.</i>	weezin/afkeer hebben van ...
	strabo, strabonis	iemand die scheel ziet
45	paetus	een beetje loensend
	pullus	kuiken
45-46	male <i>t/m</i> est	<i>lees: si (ali)cui male parvus filius est (T1)</i>
	male	<i>hier: zeer</i>
46	abortivus	te vroeg geboren

47	Sisyphus	<i>zie commentaar</i>
47-48	hunc <i>t/m</i> talis	<i>In deze zin zijn varum en scaurum de naamwoorden waarmee de vader de gebreken van zijn zoon aanduidt.</i>
47	varus distortus distortis cruribus	krombeentje mismaakt, verdraaid <i>abl. qualitatis: deze duidt een eigenschap aan. Voorbeeld: vir magno ingenio = een man met groot talent</i>
48	balbutio + 2x <i>acc.</i> scaurus fulcio, <i>PPP</i> fultus talus	stamelend ... noemen klompvoetje steunen enkel (<i>het lichaamsdeel</i>)
49	parcus hic frugi <i>onverbuigbaar</i> ineptus	zuinig <i>vul aan: amicus</i> sober lomp
50	iactans	verwaand
50-51	concinus <i>t/m</i> videatur	<i>lees: postulat ut concinns amicis (esse) videatur</i>
50	concinus	aangenaam (in de omgang)
51	postulo, postulare ut + <i>con.</i>	<i>hier: graag willen dat</i>
51-52	At <i>t/m</i> habeatur	<i>vul aan als onderwerp: hic</i>
51	truculentus	onvriendelijk, grof
52	plus aequo liber simplex simplex fortisque habeor	meer dan noodzakelijk onbeteugeld, uitgelaten eerlijk, open <i>predicatief vertalen</i> beschouwd worden als
53	Caldior <i>t/m</i> numeretur cal(i)us numero, numerare inter + <i>acc.</i> acer, acris	<i>vul aan als onderwerp: hic</i> <i>hier: hartstochtelijk, onbezonnen</i> rekenen tot ... <i>hier: energiek, dynamisch</i>
54	haec <i>t/m</i> iungit iunctos <i>t/m</i> amicos	<i>vul aan als lijdend voorwerp: amicos</i> <i>T1 en T2</i>
55	inverto	verdraaien, verkeerd uitleggen
56	sincerum <i>t/m</i> incrustare sincerus vas <i>onz.</i> incrusto, incrustare + <i>acc.</i> quis	<i>zie commentaar</i> ongeschonden vaas met een laag vuil bedekken = aliquis
57	demissus	bescheiden
58	tardo, pingui	<i>deze beide bijvoeglijke naamwoorden congrueren met de dat. illi</i>
59	pinguis malum latus, lateris <i>onz.</i> obdo apertus	sloom <i>hier: gevaar</i> zijde (van het lichaam) aanbieden, blootgeven <i>hier: onbeschermd</i>

60	cum + <i>con.</i> genus hoc inter vitae versemur versor, versari	<i>hier:</i> aangezien <i>lees:</i> inter hoc genus vitae <i>het onderwerp is:</i> "wij mensen" zich bevinden
60 + 61	ubi	<i>vertaal:</i> waarin (<i>het antecedent hierbij is</i> hoc genus vitae)
61	vigeo pro + <i>abl.</i> bene + <i>bnw.</i>	krachtig zijn <i>hier:</i> in plaats van erg, zeer ...
62	incautus fictus astutus vocamus	onvoorzichtig huichelachtig, vals sluw, listig
63	Simplicior <i>t/m</i> qualem	<i>vul aan als lijdend voorwerp:</i> eum <i>lees:</i> simplicior aliquis est et talis, qualem
63	simplex quis	<i>zie regel 52</i> = aliquis
63-64	me obtulerim	<i>een zogenaamde consecutieve con.:</i> "van dien aard dat"; <i>het versterkt</i> qualem.
64	me offero, <i>perf.</i> obtuli + <i>dat.</i> Maecenas ut	zich gedragen ten opzichte van ... <i>zie commentaar</i> <i>namelijk dat (de hiervan afhankelijke bijzin geeft de inhoud van <talīs> qualem weer)</i>
64-65	legentem, tacitum	<i>vul aan:</i> eum (<i>nl. Maecenas</i>) <i>zie commentaar</i>
65	inpello quivis molestus	storen de eerste de beste lastig, vervelend
66	communis sensus plane <i>bijw.</i>	omgangsvormen helemaal, totaal
67	temere <i>bijw.</i> nosmet sancio	onnadenkend onzelf (<i>met nadruk</i>) bekrachten
68	vitiis nemo sine	<i>lees:</i> nemo sine vitiis
69	urgeor + <i>abl.</i> minimis	gebukt gaan onder <i>vul aan:</i> vitiis
69-72	Amicus <i>t/m</i> eadem	<i>zie commentaar</i>
70-71	compenset, inclinet	<i>con. van aansporing</i>
70	compenso, compensare cum + <i>abl.</i> , + <i>acc.</i> bona <i>onz. mv.</i> pluribus hisce <i>dat.</i> -ce	... vergelijken met ..., ... afwegen tegen ... <i>hier:</i> goede eigenschappen <i>vul aan:</i> bonis <i>geeft nadruk</i>
71	inclino, inclinare + <i>dat.</i>	de weegschaal laten doorslaan in het voordeel van ... (<i>hiervan hangt de dat. pluribus hisce <bonis> af</i>)
72	trutina	weegschaal

	ponetur	<i>vul als onderwerp aan de in de vorige zin beschreven persoon (amicus dulcis, r; 69) en als handelende persoon a me</i>
73-74	Qui, ne ... postulat	<i>lees: Is, qui postulat, ne ...</i>
73	tuber, tuberis	bult, gezwel
74	verruca	wrat
75	veniam	<i>deze acc. hangt zowel af van poscentem als van reddere</i>
	poscentem	<i>zelfstandig gebruikt ptc.; acc. van de A.c.l.</i>
76	denique	<i>hier: En verder</i>
	quatenus <i>voegwoord</i>	aangezien
	excidi	<i>inf. passief te verbinden met nequeunt (r. 77)</i>
	excido	uitsnijden
	penitus	helemaal
77	cetera	<i>vul aan: vitia</i>
	nequeunt	<i>deze persoonsvorm heeft twee onderwerpen: vitium irae (r. 76) en cetera <vitia> stultis haerentia (r. 77)</i>
	stultis	<i>zelfstandig gebruikt: dat. mv. m.; zie ook commentaar</i>
	haereo + <i>dat.</i>	aankleven
78	modulus	maat
	ratio, racionis	rede; <i>zie ook commentaar</i>
78-79	res ut quaeque	<i>T1</i>
79	ut	<i>vertaal: afhankelijk van hoe ernstig</i>
	supplicium	straf
80	patinam qui tollere	<i>T1</i>
	patina	schaal
81	semesus	half opgegeten
	ligurrierit	= ligurriverit
	ligurrio + <i>acc.</i>	likken aan, snoepen van
	ius, iuris <i>onz.</i>	<i>hier: jus, saus</i>
82	suffigo	nagelen, vastmaken
	Labeone	<i>zie commentaar</i>
83	hoc	<i>nom. ev. o. bij peccatum (r. 84)</i>
	furiosus	waanzinnig
84	delinquo, <i>perf.</i> deliqui	een fout/misstap begaan
85	quod	<i>relatieve aansluiting; lijdend voorwerp bij concedas</i>
	concedo	<i>hier: vergeven</i>
	habeare	= habearis
	habeor	beschouwd worden als
	insuavis	onaangenaam, onaardig; <i>predicatief vertalen</i>
85-86	acerbus <i>t/m</i> fugis	<i>vul aan: eum</i>
86	Rusonem debitor aeris	<i>vul aan: fugit</i>
	Rusonem	<i>zie commentaar</i>

87	debitor aeris qui	schuldenaar <i>de persoonsvorm van deze bijzin is audit (r. 89)</i>
	nisi	<i>de persoonsvorm van deze bijzin is extricat (r. 88)</i>
	tristes kalendae misero venere	<i>zie commentaar</i> <i>vul aan: ei (dat.)</i> = venerunt
88	merces, mercedis nummi <i>mv.</i>	<i>hier: rente</i> <i>hier: contant geld (het geleende bedrag)</i>
88-89	undeunde extrico, extricare	waarvandaan ook maar opsnorren
89	amaras historias porrecto iugulo	<i>zie commentaar bij regel 86</i> met uitgestrekte hals (<i>om gedood te worden</i>)
90	captivus ut commingo, <i>perf. comminxi + acc.</i> potus	<i>lees: ut captivus</i> onderpissen stomdronken, straalbezopen (<i>predicatief</i>)
90-91	catillum	schoteltje
91	catillum <i>t/m tritum</i> Euandri	<i>zie commentaar</i> <i>zie commentaar</i>
92-93	tritum positum <i>t/m esuriens</i>	gebruikt <i>lees: quia esuriens sustulit ante pullum positum in mea parte catini</i>
92	ante pullus catinus	<i>hier bijwoord van tijd: eerder</i> stukje kip schotel
93	esurio hoc <i>abl.</i>	honger hebben hierdoor
95	prodo, <i>perf. prodidi</i> committo fide, <i>PPP commissa</i> sponsum negarit	doorvertellen in vertrouwen vertellen gegeven woord = negaverit

Commentaar

Regel 40 *veluti Balbinum polypus Hagnae*

De naam Balbinus lijkt al vooruit te verwijzen naar het Latijnse werkwoord *balbutire* (r. 48), 'stamelen(d noemen), stotteren'. In de naam Hagna herkennen we het Griekse bijvoeglijk naamwoord *hagnos*, 'rein'; de naam Hagna is een typische naam voor een vrijgelaten slaafgemaakte. Volgens sommige bronnen zou Balbinus een slachtoffer zijn van proscripties onder Octavianus (de latere keizer Augustus).

Regel 41 *amicitia*

Het cliché dat geliefden blind zijn voor elkaars mankementen en slechte eigenschappen wordt verder uitgewerkt voor vriendschappen.

Regel 44-48 *strabo, paetus, pullus, varus, scaurus*

Horatius somt hier een lijstje op van vriendelijke en onvriendelijke bijvoeglijke naamwoorden. Hij speelt met de fysieke mankementen die schuilgaan achter bekende Romeinse *cognomina*, namen van *gentes* die bij Romeinen uit die tijd bekend verondersteld zijn. De namen zijn Strabo, Paetus, Pullus, Varus en Scaurus.

Regel 47 *Sisyphus*

De 'dwerg' van Marcus Antonius van het tweede *triumviraat*. Hij was klein van stuk, maar scherp van geest. Daarvandaan komt waarschijnlijk ook zijn naam Sisyphus, de mythologische figuur die goden bedroog en daarvoor de straf kreeg om voor altijd een rotsblok in de onderwereld omhoog te rollen.

Regel 56 *sincerum t/m incrustare*

Het beeld van deze metafoor is de korst die zich vormt bij zure wijn die te lang in het vat wordt gelaten.

Regel 64 *Maecenas*

Maecenas (70 v.Chr. - 8 v.Chr.) was een beroemd Romeins staatsman en een belangrijk partner van de eerste Romeinse keizer Augustus. Hij was een belangrijk beschermer van de kunsten – ook Vergilius behoorde tot zijn beschermelingen – en zijn naam is nog steeds spreekwoordelijk voor iemand die beschermer en/of sponsor is van de kunsten. In zijn gedichten noemt Horatius zijn beschermer, die voor hem met een Sabijnse villa een goede schrijfplek had gegeven, geregeld.

Regel 64-65 *legentem, tacitum*

Het contrast hier is door sommigen gebruikt om het idee te ondersteunen dat Romeinen gebruikelijk hardop aan zichzelf voorlezen. Anderen zien in deze passage juist een bewijs dat in jezelf, 'stil' lezen de norm was.

Regel 69-72 Amicus t/m eadem

De goede en slechte eigenschappen worden als het ware gewogen op een metaforische weegschaal. Het beeld lijkt te worden opgeroepen met het woord *aequus*, dat naast 'rechtvaardig' als andere betekenis ook 'in evenwicht' kan betekenen.

Regel 77-78 stultis, ratio

Beide zijn termen uit de Stoïsche filosofie: de wijze wordt geleid door de *ratio*, alle anderen zijn *stulti*.

Regel 82 Labeone

Het is niet helemaal duidelijk wie Horatius hiermee aanduidt, maar de meest waarschijnlijke kandidaat is C. Atinius Labeo. Hij was een volkstribuun die in 131 v.Chr. de censor Q. Caecilius Metellus (Macedonicus) (188 v.Chr. – 116 v.Chr.) probeerde te straffen omdat deze hem niet in de senaat wilde hebben en hem daartoe van de Tarpeïsche rots beval te werpen. Metellus wordt uiteindelijk gered door de tussenkomst van andere senatoren.

Regel 86 Rusonem en regel 88-89 amaras historias

Ruso is naar alle waarschijnlijkheid een geldschieter die zijn schuldenaars dwong om te luisteren naar zijn saaie *historias*. Er is verder weinig over hem bekend.

Regel 87 tristes kalendae

Voor de Romeinen zijn er in elke maand drie vaste data: de *Kalendae* is de 1e dag van de maand, de *Nonae* de 5e of 7e, de *Idus* (*mv.*) de 13e of 15e. Ook de financiële kalender was rond deze dagen gestructureerd: geld werd dan geleend en teruggevraagd, rente werd betaald.

Regel 91 Euandri

Euander/Evander, letterlijk 'goede man', was een legendarische vorst uit de Griekse landstreek Arcadia die zich later in Latium vestigde. In het 8e boek van Vergilius' *Aeneïd* wordt hij bezocht door Aeneas en geeft hij zijn zoon Pallas aan hem mee om mee te vechten in de oorlog tegen Turnus (hierover gaat de tweede helft van de *Aeneïd*). In deze regels is Euander een symbool voor extreme oudheid en gaat het dus om een waardevol antiek object.